

до вивчення людських емоцій, адже вона «номінує емоції, виражає їх, описує, імітує, симулює, класифікує, структурує, коментує, винаходить щирі й нещирі засоби для експлікації/імплікації їх...» [2, с. 23].

У контексті компетентнісного підходу методи навчання зазнають певних змін, оскільки до їх складу залучають нові прийоми задля розширення потенційних можливостей методів, урахування психологічних особливостей здобувачів освіти й особливостей перебігу освітнього процесу. Таким чином традиційні методи зазнають трансформацій, відбувається психологізація освітнього процесу, тобто доповнення методів навчання української мови психологічними прийомами для створення позитивного емоційного тла уроку, ситуації успіху, забезпечення психологічної підтримки учнів, формування в них стійкої мотивації до засвоєння української мови, інтересу до предмета, розвитку особистісних якостей, адже кожен метод навчання має виконувати не тільки навчальну, розвивальну та виховну функції, а й мотиваційну, рефлексійну, корекційну. Сьогодні все частіше на уроках української мови в складі різноманітних методів педагога використовують різноманітні психологічні прийоми (аналіз ситуацій морального вибору, обговорення конфліктів, тренування емпатії, саморозуміння, творчі, ігрові тощо).

Опрацювання дидактичних і лінгводидактичних праць уможливило висновок, що діалектика взаємозв'язку і взаємодії методів і прийомів, їхніх спільних і відмінних ознак така, що метод як одиниця певного класу може включати методи, що належать до іншого класу, однак у цьому випадку відбувається трансформування методу в прийом. Таким чином психологічний метод стає прийомом у складі традиційного методу навчання української мови.

Отже, добір методів і прийомів навчання української мови значною мірою зумовлений вимогами компетентнісного підходу. У цих умовах метод стає інструментом формування компетентностей здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бондаренко Н. В. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С.7-10.
2. Голуб Н. Б. Навчання синтаксису учнів 8-9 класів: аналітичний аспект. *Українська мова і література в школі*. 2015. №.5-6. С. 2-6.
- 3.Голуб Н. Б., Горошкіна О.М. Концепція навчання української мови учнів ліцею. К.: Педагогічна думка. 2019. 56 с.

ЛИТОВСЬКО-УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА СПІВПРАЦЯ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Гриценко С. П.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри загального мовознавства, класичної філології та
неоелліністики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Мова – один із найдинамічніших інструментаріїв, якими послуговується людське суспільство, постійно оновлюється і старіє одночасно. Особливо чутливою до позамовних змін є лексика і фразеологія [1], свідченням чого є здобутки теорії лексикографії і словникарської практики, поступ якої хронологізовано у праці Дмитра Пилипчука [2], який подає інформацію про всі паперові словники української мови, опубліковані в Україні та в тридцяти інших країнах світу за період з 1596 р. до 2018 р., а це 9244 бібліографічні позиції. Підготовка нових словників різного призначення, які б відтворювали сучасне пульсування мінливої мови, особливо тлумачних, термінологічних, перекладних, словників спеціалізованих за групами користувачів, залишається провідною проблемою українських і не лише українських мовознавців. Мовленнева недбалість як загальносвітова тенденція розвитку мов, нерегульованість права та правописна – це ті чинники, які руйнують мову зсередини та провокують глибинне деформування національно-мовної свідомості та культурних орієнтирів.

Задля уникнення цієї ситуації та “з метою забезпечення конституційних положень про державний статус української мови та уніфікації вживання правописних норм” [3, с. 3] 22 травня 2019 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова №437 про схвалення Українського правопису в новій редакції, розробленій Українською національною комісією з питань правопису. Реагуючи на виклики мовної практики, в Українському правописі 2019 р. були розширені межі використання орфографічних варіантів, оскільки кодифікатори вважали на те, що варіативність притаманна кожній мові на різних етапах її історичного розвитку і є органічною частиною правописного кодексу. І лише “майбутнє” зафіксує той варіант, що залишиться у минулому.

У тісній співпраці з Інститутом литовської мови (Вільнюс, Литва) у 2022 р. був опублікований перший у лексикографічній практиці “Малий українсько-литовський словник”, реєстр якого налічує 20 тисяч слів [4]. При створенні цього словника та у процесі подальшої активної співпраці професорів Київського національного університету імені Тараса Шевченка із представниками Інституту литовської мови над укладанням “Литовсько-українського словника” авторським колективом (С. Гриценко, І. Корольов, А. Грітенене) були враховані зміни, затверджені в новому правописі України – це так звані безваріантні зміни у написанні слів та варіантні зміни, тобто зміни-доповнення до чинної норми.

До безваріантних змін, які ми враховували при укладанні “Литовсько-українського словника”, є передача звука [j] відповідно до вимови іншомовного слова буквою *й* (а відповідні звукосполучення – літерами *є, ї, ю, я*), що прописано у §126 Українського правопису (invest□сіја інвестиція, вклад ~ invest□сіју plānas план [проект] інвестицій).

§ 131 Українського правопису регулює написання запозичень з д-гр. і лат. мов з буквосполученням *-ai-*, яке передається через *-ав-*: *автентичний, автобіографія, автор, авторитет, лавра* тощо. Однак окремі слова, які мають стійку традицію передавання буквосполучення *-ai-* через *-ау-*, можуть мати орфографічні варіанти: *аудієнція / авдієнція, аудиторія / авдиторія, лауреат / лавреат, пауза / павза, фауна / фавна*, що врахували укладачі словника.

Орфографічна варіативність простежується у передачі буквосполучення *th* у словах грецького походження: у більшості запозичень пишемо *t*: *антологія, антропология, аптека, астма, бібліотека, католицький, ортодокс, театр*. А словах, узвичаєних в українській мові з *ф*, можлива варіантність *ф/т*: *анафема / анатема, дифірамб / дитирамб, ефір / етер, кафедра / катедра, логарифм / логаритм, міф, міфология / міт, мітология*.

Укладачі “Литовсько-українського словника” ставили за мету дублювати терміни-інтернаціоналізми питомими семантичними еквівалентами: *egzōtika* екзотика, *nezvychainistʹ, divovizhnistʹ*; *eksceñtrikas, eksceñtrikē* ексцентрик, *дивак, химерник, чудар*. Саме питомим елементам надається перевага при демонстрації лексеми у ширшому контексті у словниковій статті: *atliēkamas knūgos egzempliōbiūs z ÷ivий примірник* [екземпляр, копія] *книги* (як еквівалент до нього – *зайвий екземпляр книги*).

Мова виступає запорукою тривкої ідентичності нації, основою її етнокультурної цілісності. Укладачі “Литовсько-українського словника” прагнули донести зачудування мовою, адже лише українці скажуть *мандрувати світом, заїндевілі дерева* чи запропонують стільки еквівалентів литовському фразеологізму: *liežuvī malti молоти* [плескати, верзти, верзятати, варнякати, лепетати, бовтати, калатати] *язиком; теревенити* [правити] *нісенітниці, химери знати, дурниці верзти* [правити, стріляти], *наверзти* [наказати] *сім мішків гречаної овни*.

Отже, різнотипні словники, як упорядкована за алфавітом реальність, становлять цінне джерело інформації про історію культури, про особливості осмислення, освоєння та номінації пізнаних реалій, акумулюють архаїчні елементи в мові, яка, за визначенням В. Гумбольдта, є сукупністю ієрогліфів, в яких людина вміщує увесь світ і свою уяву. Р. Браун порівнювала мову з дорожньою картою культури народу, оскільки саме мова розкаже звідки цей народ прийшов і куди він прямує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нові слова та значення: словник. Ін-т укр. мови НАН України; уклали Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. Київ. 2008. 271 с.
2. Пилипчук Д. Словники української мови: 1596-2018. Бібліографічний покажчик. Київ. 2020. 1069 с.
3. Український правопис. 2-ге видання, без змін. Київ. 2023. 391 с.
4. *Mažasis ukrainiečių–lietuvių kalbų žodynas* / Малий українсько-литовський словник / A. Gritėnienė, S. Hrycenko, I. Koroliovas, O. Nika, Z. Pacholok. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2022. 576 p.